

Verslag Landelijke Smart Mobility Ronde Tafel Human Behaviour

---

Vrijdag 30 september 2016

Tijdstip: 13:00 – 15:30

Locatie: TNO, Zeist, gebouw 1 zaal 1.1.07

Thema: “De rol van Human Behaviour op het transitiepad”

Peter de Lannoy

DITCM INNOVATIONS | [HTTP://RONDETAFELS.DITCM.EU/HUMAN-BEHAVIOUR](http://rondetafels.ditcm.eu/human-behaviour)

Verslag Landelijke Smart Mobility Ronde Tafel Human Behaviour

Deelnemers

➔ Remco Evers	Achmea
➔ Hans van Mook	Antea group
➔ Odette Oosterkamp	Antea group
➔ Chris Hottentot	ANWB
➔ Janne Hofstee	Arcadis
➔ Jos Vrieling	Arcadis
➔ Frans Korpel	CBR
➔ Marco Maréchal	Connected
➔ Ilse Harms	Connecting Mobility (voorzitter)
➔ Nina Schaap	Connecting Mobility
➔ Luuk Verheul	Connecting Mobility (spreker)
➔ Gerard Eijkelenboom	De Verkeersonderneming
➔ Matthijs Dicke	DITCM Innovations
➔ Tineke Hof	DITCM Innovations
➔ Peter de Lannoy	DITCM Innovations / AutomotiveNL
➔ Fenneke Blommers	Intergo
➔ Mariëtte Pol	Keuzeweg
➔ Melle Vroom	Min. van Infrastructuur en Milieu, Beter Benutten
➔ Rien van der Knaap	OC Mobility Coaching
➔ Martin Jansen	Plannerstack
➔ Jessica van Hees	Provincie Gelderland
➔ Leo Bingen	RAI Vereniging
➔ Joost Pijnappel	Rijkswaterstaat, Zuid-Nederland
➔ Erik Vrijens	Rijkswaterstaat, Corporate Dienst
➔ Tom Alkim	Rijkswaterstaat, WVL, werkgroep Zelfrijdende Auto
➔ Kirsten Pouwels	Rijkswaterstaat, WVL, Wegverkeer en Benutten
➔ Josée Sombekke	Stichting Voertuigcriminaliteit
➔ Rob Eenink	SWOV
➔ Marieke Martens	University of Twente
➔ Elsa Voorluis	Voorluis Beleid en Strategie

Afwezig met bericht:

Joëlle van de Broek (DITCM Innovations), Rick Schotman (Keypoint Consultancy), Maarten Ederveen (Min. van Infrastructuur en Milieu, DGB), Isabel Wilmink (TrafficQuest).

Agendapunten

1. Opening en Kennismaking
2. Stand van zaken en nieuws
3. Human behaviour centraal bij herijking transitiepaden (I)
4. Pauze
5. Human behaviour centraal bij herijking transitiepaden (II)
6. Afsluiting

Volgende Landelijke Smart Mobility Ronde Tafel Human Behaviour:

Telco: vrijdag 4 november 2016 10:00 – 11:00

Bijeenkomst: vrijdag 18 november 2016 13:00 – 15:30, bij Rijkswaterstaat Westraven, Utrecht, zaal D1.44. Voorafgaand aan de bijeenkomst is er van 12.00 tot 12.45 een lunchlezing door Evert Klem (RHDHV) en Chris Hottentot (ANWB) over Rijtaakondersteunende Systemen – een verkenning naar het functioneren van Lane Assist.

Wilt u ook agendapunt, projectennieuws of onderwerp inbrengen? Mail dan naar [DITCM](#)

Kort verslag van het besprokene

Ad agendapunt 1: Opening en kennismaking

Nieuw vast Tafellid

Nieuw vast lid van de Ronde Tafel Human Behaviour: Rick Schotman namens Keypoint Consultancy.

Kennismaking

De deelnemers stellen zich kort voor en geven antwoord op de vraag “*Welke (technologische) oplossing ontbreekt nog in uw leven*”.

Ad agendapunt 2: Stand van zaken en projectennieuws

(zie vergaderstuk: [Ronde Tafel Human Behaviour - 30 september 2016](#))

Stand van zaken m.b.t. de producten van de Ronde Tafel Human Behaviour; Ilse Harms

➔ [Rijtaakindicatoren voor C-ITS projecten](#) (95% gereed):

De binnengekomen opmerkingen als reactie op het accorderingsverzoek zijn verwerkt en daarmee is de notitie inhoudelijk afgerond. De notitie wordt nu omgezet naar de huisstijl. Het kernteam gaat deze notitie nu inbrengen bij lopende projecten en programma's zoals Talking Traffic en Bereikbaarheid Zuid-Nederland en agenderen bij de Ronde Tafel Effecten. Nieuwe leden van de Tafel worden verzocht kennis te nemen van de notitie. Alle vaste leden van de Tafel worden verzocht zoveel mogelijk gebruik te maken van de rijtaakindicatoren in praktijkprojecten en evaluatiestudies.

- ➔ [Landelijke Kennisagenda Human Behaviour & Smart Mobility](#) (90% gereed)
De binnengekomen opmerkingen als reactie op het accorderingsverzoek worden momenteel verwerkt en de notitie wordt omgezet naar de huisstijl.
- ➔ [Smart Mobility Ronde Tafel Human Behaviour Terms of Reference](#) (100% gereed)
Deze notitie is geüpdatet met de nieuwe governance werkwijze voor onze Tafel en omgezet naar de huisstijl en hiermee gereed.
- ➔ [Internationale samenwerkingsverbanden relevant voor Human Behaviour](#) (99% gereed):
De reacties en aanvullingen die zijn binnengekomen n.a.v. de oproep tijdens de bijeenkomst op 1 april zijn verwerkt. Het document wordt momenteel in de huisstijl gezet.
- ➔ [Key publications on automated driving](#) (95% gereed):
Dit overzicht wordt geheel omgezet naar het Engels en wordt in de huisstijl gezet.
- ➔ [De gebruiker centraal bij de ontwikkeling en uitrol van reisinformatieapps: de verschillende belangen van markt, overheid en de gebruiker](#) (75% gereed):
Deze notitie bespreekt hoe de gebruiker centraal kan worden gesteld bij het ontwikkelen en uitrollen van reisinformatieapps aan de hand van een aantal dilemma's en belangen van overheden, marktpartijen en consumenten. Hiertoe wordt momenteel gewerkt aan een verdere toespitsing van deze notitie op de gedragsaspecten (en minder op de rolverdeling tussen overheid en markt).
- ➔ [Strategie Human Behaviour voor Smart Mobility \(werktitel\)](#) (1%): De eerder opgestelde Landelijke Kennisagenda Human Behaviour & Smart Mobility vormt het startpunt voor een visie en strategie m.b.t. de rol van gedrag in Smart Mobility. Het kernteam heeft, samen met Nick Juffermans van Connekt, een eerste aanzet gemaakt en zal deze t.z.t. ter toetsing en aanscherping delen met de vaste Tafelleden.
- ➔ [Human factors standaard voor Road Works Warning- \(RWW\) en Collision Risk Warning-diensten \(CRW\)](#) (5%): Het project C-ITS Corridor heeft de Ronde Tafel Human Behaviour gevraagd om een human factors standaard uit te werken voor de use cases "Road Works Warning" (RWW) en voor de use case "Collision Risk Warning" (CRW). Het kernteam heeft hiermee een start gemaakt. De doelstelling van de samenwerking tussen het project C-ITS Corridor en de Ronde Tafel Human Behaviour is om te komen tot een landelijk toepasbare standaard voor de toepassing van de diensten RWW en CRW, die breed gedragen en geaccepteerd wordt.
- ➔ [Verkenning ontwikkeling verkeersveiligheidslabel voor verkeersinformatie-apps](#) (2%):
De ontwikkeling van een verkeersveiligheidslabel voor verkeersinformatie-apps kan worden gezien als het logische vervolg op de al bestaande Human factor guidelines for the design of safe in-car traffic information services. Een verkeersveiligheidslabel heeft tot doel om het voor ontwikkelaars van verkeersinformatie-apps mogelijk te maken zich te onderscheiden op verkeersveiligheid en om consumenten de mogelijkheid te geven hun keuze voor een verkeersinformatie-app mede te baseren op hoe verkeersveilig deze is in het gebruik. Een voorbeeld van een veiligheidsbeoordeling voor de auto-industrie zijn de Euro NCAP-sterren. Om inzicht te krijgen in het potentieel van een verkeersveiligheidslabel voor verkeersinformatie-apps wordt eerst een verkenning uitgevoerd. De eerste reacties van de Tactische Board, marktpartijen, kennisinstellingen en overheden over het ontwikkelen van zo'n label zijn zeer positief. Verkend wordt ook hoe deze ontwikkeling internationaal is op te pakken. Gesuggereerd wordt om het proces om tot de ideale situatie te komen op te knippen in stukken waarbij voor de barrières wordt aangegeven hoe hier mee kan worden omgegaan.

Actie:

Vaste Tafelleden kunnen ideeën en voorstellen n.a.v. de producten doorgeven aan de [secretaris](#).

Nieuws uit de projecten:

- ➔ [Intercor](#): Joëlle van den Broek (DITCM) is afwezig. Daarom schuift dit punt door naar de telco.
- ➔ [Smartwayz](#): Dit mobiliteitsprogramma bestaat uit acht samenhangende deelopgaven in Noord-Brabant en Limburg. Variërend van smart mobility oplossingen, tot het verbreden van snelwegen en het aanpakken van vervoersknooppunten. In een testomgeving (Living Lab) voor het hoofdwegennet en het onderliggende verkeersnet worden de nieuwste technieken op grote schaal toegepast. Alle partijen, inclusief de weggebruikers, werken, denken en vernieuwen mee in een open proces. Zie ook <http://smartwayz.nl/>
- ➔ [Modernisering rijexamens](#): Frans Korpel (CBR) legt uit dat deze transitie zal gebeuren in drie stappen: 1. Evaluatie van de huidige rijopleiding en - examens, 2. Toepassen van nieuwe technologie bij rijopleiding en – examens, (middellange termijn) en 3. Nieuwe manieren van opleiden en examineren. Rene Claesen en Peter Morsink hebben hierover een position paper geschreven wat zal worden gemaïld.
- ➔ [Rijgedrag, stakeholders en gebruikers](#): (De Verkeersonderneming) Gerard Eijkelenboom vertelt dat drie nieuwe producten (binnenkort) beschikbaar zijn: 1. Segmentering van reizigers, 2. Karakterisering van snelwegen, 3. Voorstel voor landelijke uitrol; dit is een vervolgstap in het ontwikkeltraject met werkgevers, dienstverleners en gebruikers.
- ➔ [TransAID](#): Horizon2020 proposal genaamd TransAID - Transition Areas for Infrastructure-Assisted Driving. Dit gaat onder meer over de transition of control in simulatiemodellen. Contactpersoon is Jaap Vreeswijk. Middels een Letter of Support heeft de Tafel haar support toegezegd.

Actie:

Rondsturen position paper door René Claessen en Peter Morsink.

Nieuws van de Landelijke Smart Mobility Ronde Tafels:

- ➔ [Nieuwe website Ronde Tafels](#): Er wordt gewerkt aan een nieuwe website.
- ➔ [Bijeenkomst over Use cases door Ronde Tafel Architectuur & Interoperabiliteit](#): Er is een use case lijst samengesteld op basis van actuele projecten zoals in het Programma Beter Benutten, ITS Corridor, Smartwayz, PPA en InterCor.

Ad agendapunten 3 en 5: Human behaviour centraal bij herijking transitiepad

(zie vergaderstukken: [Herijking routekaart_Kenniskring gedrag_Luuk Verheul en Smart Mobility & The user - Joelle van den Broek](#))

In dit deel van de bijeenkomst zijn we aan de slag gegaan met het thema van vandaag “De rol van Human Behaviour op het transitiepad”. Connecting Mobility is bezig met een herijking van de transitiepaden van de Routekaart. De weggebruiker centraal zetten is in de transitiepaden van groot belang. In een interactieve werkvorm (“Het Drieluik”) hebben we gezamenlijk bepaald welke gedragsonderwerpen via de nieuwe Routekaart geagendeerd moeten worden en welke stappen we daarvoor moeten zetten.

In [Luik 1](#) hebben Luuk Verheul (Connecting Mobility) en Ilse Harms (namens Joëlle van den Broek) ieder een korte schets van verwachte toekomstige ontwikkelingen gegeven.

In [Luik 2](#) hebben drie groepen uitgewerkt welke gedragsonderwerpen de komende drie jaar een grote rol gaan spelen, gegeven de geschetste ontwikkelingen. In de groepen is besproken welke onderwerpen van de kennisagenda prioriteit hebben. We geven hier een samenvatting van de belangrijkste punten.

Belangrijkste gedragsonderwerpen op de kennisagenda:

- ➔ Transition of control: chauffeur als monitoring/back-up
- ➔ Afleiding en overload voorkomen: prioriteren van informatie
- ➔ Transitie naar automation veilig laten verlopen
- ➔ Interactie tussen wel- en niet gebruikers van technologie
- ➔ Gedragsadaptatie
- ➔ Acceptatie en adoptie van nieuwe technologie

Aanvullingen op de onderwerpen op de kennisagenda:

- ➔ Meer kennis nodig m.b.t.:
  - Wat behoeften van gebruikers zijn (wat heeft hij nodig?)
  - Waarom bestaande tools niet worden gebruikt
  - Hoe opvolggedrag (gewenst gedrag) tot stand komt/kan worden gebracht
  - Hoe overschatting van de technologische mogelijkheden door gebruikers tegengegaan kan worden
  - Hoe transitie in het denken van de gebruiker (van aanbod naar vraag) teweeg kan worden gebracht
  - Hoe verwachtingen van verkeersdeelnemers in mixed-traffic situaties te beïnvloeden zijn
  - Hoe verwachtingen van verkeersdeelnemers over zelfrijdende auto's te beïnvloeden zijn
  - Hoe producten van 'pilot/technisch mogelijk' naar 'echt werkend/gebruikt in real-life' gebracht kunnen worden
    - i.r.t. wegekantsystemen
    - i.r.t. andere weggebruikers
  - Hoe systemen/apps/diensten veilig kunnen worden gebruikt; hoe nuance aan te brengen in 'onderweg-offline', wanneer is werkbelasting echt te hoog?
  - Hoe mensen staan tegenover delen van (voertuig)data
  - Bevorderen van sociaal rijden; principes van wederkerigheid.
  - Beïnvloeden van verhouding tussen individuele belangen en collectieve belangen

In [Luik 3](#) hebben de drie groepen uitgewerkt welke mijlpalen en piketpaaltjes gezet moeten worden om deze gedragsonderwerpen goed op de nieuwe Routekaart te krijgen. We geven hier een samenvatting weer van de genoemde mijlpalen en piketpaaltjes.

- ➔ Betrek de auto-industrie; maar hoe? Zij hebben ook een eigen agenda.
- ➔ Ontwerp/showcase 1 geïntegreerd, gebruikersgeoriënteerd topproject (Zo hoort het!); dit product is goed, slim, prettig, en heeft veel gebruikers en grote effecten
- ➔ Maak richtlijnen voor go/no go beslissingen t.a.v. kwaliteit van producten/apps i.r.t. verkeersveiligheid
- ➔ Verkeerveiligheidslabel ontwikkelen

- ➔ Blokkade van producten/apps nuanceren; “rijmodus” ontwikkelen voor verkeersinfo apps
- ➔ White paper/ position paper schrijven
- ➔ Publieksdag organiseren waarbij mensen kennis kunnen maken met smart mobility producten en ervaringen kunnen uitwisselen (awareness vergroten, reëel beeld van mogelijkheden neerzetten)
- ➔ Richtlijnen voor verantwoord app-/productgebruik opstellen

Ad agendapunt 6: Rondvraag en afsluiting

Chris Hottentot (ANWB) zou graag de onderwerpen “overschatting door het publiek” en “gebrek aan aandacht bij aanschaf van een systeem zoals “lane keeping assist” met organisaties als de RAI oppakken.

Leo Bingen zou graag meer aandacht willen voor de motorfiets. Deze weggebruikers zijn in toenemende mate “connected” en worden vaak “vergeten”.

Actie:

Mogelijke agendapunten en onderwerpen graag indienen bij de Tafelsecretaris: Tineke.hof@tno.nl.